

**KISEBBSÉGI NYELVEK
SZABAD HASZNÁLATA A MAGÁN-
ÉLETBEN A KISEBBSÉGI
SZERZŐDÉSEK SZERINT**

ÍRTA
BÚZA LÁSZLÓ

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA, BUDAPEST

Különnyomat
a „Jancsó Benedek Emlékkönyv”-ből

A nemzeti kisebbségekre nézve rendkívül fontos, hogy nemzeti nyelvüket megőrizhessék. A nyelv, ha elméletileg nem feltétlenül biztos kritériuma is a nemzethez, illetőleg a nemzeti kisebbséghez való tartozásnak, tényleg rendszerint legkifejezőbb ismérve az egyesek nemzetiségének. A nemzeti nyelv megőrzése a külön nemzetiség fennmaradásának legbiztosabb eszköze. Ez a magyarázata, hogy éppen a nyelvkérdésben ütköznek legélesebben össze egyrészt a kisebbségeknek nemzetiségük megóvására, másrészt a többségnek, illetőleg a többség kezében levő államhatalomnak a nemzeti egység biztosítására irányuló politikai törekvései.

A nemzetközi kisebbségi jognak, mely a kisebbségek erőszakos elnyomását van hivatva megakadályozni, éppen ezért különös gondot kell fordítani a kisebbségek nemzeti nyelvének védelmére. Egyrészt biztosítani kell a kisebbségi nyelvek szabad használatának jogát, másrészt azt, hogy a kisebbségekhez tartozók gyermekei anyanyelvüket megőrizhessék s az államnak az iskolák feletti hatalma ne legyen a nemzeti kisebbségek denacionalizálására kihasználható.

A nyelvhasználatnak két alakját különböztetjük meg: a *magán-* és a *hatóság előtti nyelvhasználatot*.

A következőkben a kisebbségi szerződések ama rendelkezéseit teszem vizsgálat tárgyává, melyek a magánnyelvhasználatot, t. i. a kisebbségi nyelvek a magánérintkezésben való használatát szabályozzák.

A magánnyelvhasználat tekintetében a kisebbségi szerződések a teljes szabadság elvét deklarálják. Egyetlen állampolgár sem korlátozható bármely nyelv magánjellegű használatában. Ez a rendelkezés a tetszés szerinti nyelv szabad használatának jogát nemcsak a kisebbségekhez tartozók számára biztosítja, hanem olyan szabadságjogként állapítja meg, mely minden állampolgárt egyaránt megillet. A rendelkezés kifejezetten csak az állampolgárokra vonatkozik:

az államterületen lakó idegenekkel szemben az állam a tetszészserinti nyelv szabad használatát biztosítani nincs nemzetközi jogilag kötelezve. Ez feltűnő azért, mert a kisebbségi szerződéseknek vannak „az ország minden lakosára” vonatkozó rendelkezései is. így az élet és szabadság teljes védelme mellett a szerződések a vallás szabad gyakorlatának jogát is, állampolgárságra való tekintet nélkül, az ország minden lakosa számára biztosítják.

Az idézett rendelkezés nem az anyanyelv használatának jogát biztosítja, hanem „bármely nyelv” szabad használatát. Ennek következtében nemcsak a kisebbségi nyelvek használata szabad, hanem bármely idegen élő- vagy holt nyelv használata is. Ezek szempontjából persze a rendelkezésnek nincs különösebb gyakorlati fontossága, ellenben már jelentősége van annak, hogy a kisebbségi nyelv használatának jogát nem lehet azon a címen vitássá tenni, hogy az az illetőnek nem anyanyelve.

A tetszészserinti nyelv használatának jogát a kisebbségi szerződések „a magánérinkezésben és üzleti forgalomban, a vallási életben, a sajtó útján történő vagy bármely közzététel terén és a nyilvános gyűléseken” biztosítják.

Ez a rendelkezése kifejezetten csak az állam, illetőleg az állami szervek részéről való korlátozást tiltja ugyan (a francia eredeti szerint: „il ne sera édicté aucune restriction », az angol eredeti szerint: „no restriction shall be imposed”), de a kisebbségi szerződések szelleméből és egyéb rendelkezéseiből következik, hogy az állam a tetszészserinti nyelv használatának szabadságát magánosokkal szemben is biztosítani köteles. Ha erre nem volna kötelezve, az egész szabadság illuzióriussá válhatnék; de különben is maguk a kisebbségi szerződések kifejezetten is biztosítják az ország minden lakosának a „szabadság teljes védelmét”.

A szabad nyelvhasználat elsősorban a *magánérinkezésben* biztosítatik. Ez azt jelenti, hogy az egyesek között bármely kérdérről és bárhol, bármely tetszészserinti nyelven beszélhetnek. Ebben őket sem általános rendelkezéssel nem lehet korlátozni, sem az egyes konkrét esetekre vonatkozó intézkedéssel eltiltani. A tetszészserinti nyelv használatának szabadsága fennáll, bármely kérdérről folyják is az illető magán személyek között a társalgás. Korlátozásnak azon az alapon, hogy politikai vagy más közérdekű kérdésekről van szó, semmi esetre sincs helye. Éppen így nem lehet szó korlátozásról a beszélgetés *helyére* tekintettel sem. A szabadság nemcsak a magánlakásokban, hanem a nyilvános

utakon és tereken, nyilvános helyiségekben (színházak, nyilvános előadótermek, éttermek, kávéházak stb.) is megilleti az egyeseket, sőt megilleti a hivatalos helyiségekben is, amennyiben az adott körülmények közt ott a magánszemélyek közti privátérintkezés egyáltalában lehetséges és megengedett. Nem szabad tehát korlátozni a tetszésszerű nyelv használatát pl. a bíróságok vagy közigazgatási hatóságok épületében s nem szabad korlátozni az iskolákban sem — legyen bárminő is a tanítás nyelve — ott, ahol a növendékek egymásközötti érintkezése a magánérintkezés jellegével bír, mint pl. a tanítási órák közötti szünetekben.

A Nemzetek Szövetsége Tanácsát két ízben is foglalkoztatta az az ellen beadott panasz, hogy az iskolában a szünetek alatt nem engedték meg a kisebbséghez tartozó növendékeknek az anyanyelvükön való beszédet. Mindkét panaszt a Németországi Lengyelek Uniója adta be a felsősziléziai lengyel kisebbség érdekében, Felsősziléziában a kisebbségek helyzetét az a német-lengyel egyezmény szabályozza, mely Genfben 1922 május 15-én kötött. Ezen a területen tehát az általános kisebbségi szerződésektől különböző, speciális jogforrás állapítja meg a kisebbséghez tartozók jogait. Ezek a speciális rendelkezések azonban a magánnyelv használat kérdését az általános szerződésekkel egyező módon szabályozzák, így a Tanács által tárgyalt ügyeknek általános jelentőségük is van.

Az első panasz, melyet 1928 október 22-én adtak be, konkrét esetekre hivatkozva előadta, hogy német Felsősziléziában a tanítók a német elemi iskolába járó lengyel gyermekeknek megtiltják, hogy a szünetek alatt egymásközt lengyelül beszéljenek. A német kormány a panaszra adott válaszában közölte, hogy a felhozott konkrét esetekben vizsgálatot tartott s mivel ennek folyamán tényleg beigazolást nyert, hogy egy tanító egy lengyel anyanyelvű növendéket a lengyel nyelv használata miatt megbüntetett, az illető ellen fegyelmi eljárást indított s őt haladék nélkül áthelyezte; egy másik esetben, az ellen a tanító ellen, aki büntetést nem alkalmazott ugyan, de saját bevallása szerint figyelmeztette a növendékeket, hogy lengyelül ne beszéljenek, rosszaságát fejezte ki. Bár a többi felhozott konkrét esetben nem találta a vádat igazoltnak, szigorúan utasította az egész tanítói testületet a kisebbségi jogok tiszteletbentartására. A Tanács 1929 március 9-1 ülésében a német kormány intézkedéseit megaláztatással tudomásul vette.¹

¹ Société des Nations. Journal Officiel. X. année. 1929. 557-558. és 768-770. lap.

A másik ugyanilyen panaszt, mely két felszüliziai tanító ellen irányult, a Tanács 1929 júniusi ülésében vette tárgyalás alá. Itt is tudomásul vette a német kormánynak azt a nyilatkozatát, hogy bár a lefolytatott vizsgálat nem igazolta a panaszban felhozott tényállást, a legmesszebbmenő módon számolni akarván a lengyel kisebbség érzékenységgel, mindkét tanítót figyelmeztette, hogy hasonló félreértések elkerülése érdekében jövőre több megfontolással járjanak el.²

E két ügy tanácsi tárgyalása semmi kétséget nem hagy fenn az idevonatkozó kisebbségi jogi rendelkezés helyes értelmét illetőleg s világosan igazolja, hogy a magányelvhasználat szabadsága az iskolába járó növendékek egymásközötti érintkezésében is fennáll. Természetes, hogy a tetszésszerinti nyelv használatának joga a magánszemélyeket nemcsak az élőszóval való egymásközötti érintkezésben illeti meg, hanem írásbeli magánérintkezésükre is kiterjed.

A kisebbségi szerződések kifejezetten biztosítják másodsor a nyelvhasználat szabadságát az *üzleti forgalomban*. Az üzleti érintkezés egy része a magánérintkezés fogalma alá esik. Kétségtelen, hogy az üzlettulajdonosnak s az üzleti alkalmazottnak az egyes üzletfelekkel való akár szóbeli, akár írásbeli érintkezése a magánérintkezés jellegével bír s így az, hogy ez érintkezésben bármely nyelvet tetszésszerint használhatnak, a magánérintkezésre általában vonatkozó szabadság elvéből folyik.

Van azonban az üzleti forgalomnak olyan oldala is, mely már nem vonható a magánérintkezés fogalma alá. Ide tartozik minden olyan ténykedés, mely nem egy meghatározott üzletféllel való érintkezés során merül fel, hanem általában a nagyközönséggel való érintkezést illeti. Ilyenek a cégtáblák, az üzleti épületen, az árucikkeken, a kirakatokban alkalmazott feliratok, az üzleti körlevelek, a nyilvánosan szétosztott reklámcédulák stb. A kisebbségi szerződések ebben a vonatkozásban is feltétlenül biztosítják bármely nyelv szabad használatának jogát. Ezt a jogot külön is hangsúlyoznom kell a cégtáblák tekintetében. A kisebbségi szerződések az üzleti forgalomra vonatkozólag a teljes szabadság elvét deklarálják. Ez pedig az állam részéről minden beavatkozást és minden kötelező előírást kizár. Ennek következtében kisebbségi jogellenes minden olyan rendelkezés, mely a kisebbségi nyelv mellett az állam hivatalos nyelvének egyidejű alkalmazását is kötelezővé teszi vagy éppen

² U. o. 1030. lap.

előírja, hogy ez utóbbi szövegnek olyan nagynak vagy esetleg még nagyobbnak kell lenni, mint a kisebbségi nyelvű szövegnek.

Nagyon természetes, hogy az állam nemcsak kifejezetten és egyenesen nem tilthatja el a kisebbségi nyelveknek üzleti feliratként való használatát, hanem olyan intézkedéseket sem tehet, melyek az ilyen feliratokat hátránnyal, pl. külön adóval sújtva, azok alkalmazását megnehezítenék.³ Felmerül a kérdés, hogy maga a cég, mely a kereskedelmi üzlet neve s mint ilyen az állami hatóságok által vezetett cégjegyzékbe is bevezetettik, lehet-e szintén tetszészserinti nyelvű?

A megoldás azon fordul meg, hogy a cég megállapítása, a cégjegyzékbe való beiktatás következtében, hatóság előtti aktus-e vagy „az üzleti forgalom” olyan ténye, mely mint ilyen a magánnyelvhasználat fogalma alá esik? Nézetem szerint kétségtelen, hogy mivel a cég az üzletnek az üzleti forgalomban való megjelölésére szolgáló neve, annak megállapítását az érdekelt privát-ténye, melyet a cégjegyzékbe való beiktatás nem tesz hatóság előtti vagy éppen hatósági ténnyé. A bejegyzésnek a cégre, mint az üzlet nevére vonatkozó része deklaratív hatályú, egy az üzleti forgalom szempontjából fontos nyilatkozat megtételét konstatálja az érdekelt magánszemély részéről. S így az a körülmény, hogy az államnak joga van a cégjegyzékeknek az állam hivatalos nyelvén való vezetését rendelni el, éppen úgy nem teszi a cégnek az államnyelven való megállapítását kötelezővé, mint az anyakönyveknek az állam hivatalos nyelvén való vezetéséből nem folyik az a kötelezettség, hogy a kisebbséghez tartozó polgárok utónevüket az állam hivatalos nyelvén használják vagy éppen, hogy családi nevüket is lefordítsák, illetőleg a hivatalos nyelvnek megfelelő formában alkalmazzák.

A tetszészserinti nyelv használatának joga a kereskedelmi könyvekre is kiterjed. A kisebbségi nyelvek eltiltását az adóellenőrzés szempontja sem indokolhatja, mert hiszen kétségtelen, hogy a kereskedelmi könyvek elsősorban nem az állam pénzügyi közegei számára készített adóbevallási jegyzékek s így azok vezetésénél nem lehet az adóügyi adminisztráció érdeke a döntő.

A Nemzetek Szövetsége Tanácsa az üzleti forgalom nyelvére vonatkozó kérdésekkel ama beadvány alapján foglalkozott, melyet 1924-ben a Litvániából száműzött lengyelek bizottsága nyújtott

³ V. ö. Balogh: Der internationale Schutz der Minderheiten. München. 1928. 151. lap 1. és 3. jegyzetét.

be a litvániai lengyel kisebbség helyzeté tárgyában. E panasz többek közt kifogásolta, hogy egyes litván hatóságok rendeletei értelmében az utcákon és tereken, általában a nyilvános helyeken csak litvánnyelvű cégtáblák függeszthetők ki s a kereskedelmi, ipari és hitelintézetek üzleti könyvei a törvény szerint csak az állam hivatalos nyelvén vezethetők. A litván kormány az első panaszra nézve előadta, hogy a kifogásolt rendeletek sem a felírásokra, sem a hirdetésekre nem vonatkoznak; a második panasz tárgyában pedig úgy nyilatkozott, hogy a kérdéses törvény csak azokra a könyvekre vonatkozik, melyek az adóhatóságok részéről gyakorolt ellenőrzéshez szükségesek.

Az ügy előadója, a brazíliai *Mello Franco*, a Tanács 1925 június 25-i ülésén mindkét kérdésre nézve további felvilágosításokat tartott szükségesnek, majd a szeptember 25-i ülésen előterjesztette a litván kormánytól nyert újabb információkat, melyek szerint a nyilvános feliratokra vonatkozó rendeletek a rendeletek általános revíziójával kapcsolatban 1925 július 25-én hatályon kívül helyezettek, a könyvvitel nyelvére nézve viszont a jogállapot olyan értelemben nyert tisztázást, hogy tényleg nem az összes könyvek vezetendők az állam hivatalos nyelvén, hanem csak azok, melyek az adózás szempontjából fontosak, s hogy ez a kötelezettség sem vonatkozik a kisiparosokra és a kiskereskedőket is csak annyiban érinti, amennyiben ez a jövedelmükre vonatkozó esetleges homály elosztatására szükséges. A Tanács az előadó javaslata alapján, tekintettel arra, hogy az ügy csak „a litván kormánnyal való eszmecsere megkönnyítése végett” tűzetett napirendre, ez pedig megtörtént, a kapott felvilágosításokat tudomásul vette s egyszersmind annak a reményének adott kifejezést, hogy a litván kormánynak sikerülni fog elosztatni azt a nyugtalanságot, mely a kisebbségek körében esetleg még fennáll.⁵

Ami a tetszészerinti nyelv használatának szabadságát a *vallási élet tárgyában* (en matière de religion, in religion) illeti, az a vallási élet mindennemű megnyilvánulására kiterjed. Nemcsak magánjellegű kultuszcselekmények végezhetők bármely nyelven, az erre jogosultak a nyilvános istentiszteletek és más vallásos összejövetelek nyelvét is szabadon állapíthatják meg. Ugyanez a szabadság az egyházi élet adminisztrációját illetőleg is biztosítva van. Az egyházi

⁴ Société des Nations. Journ. Off. VI. année 1925. 866-867. lap.

⁶ Société des Nations. Journ. Off. VI. année. 1925. 1339-1341. es 1452-1454. lap.

hatóságok egymásközötti érintkezésében, a hívekkel való érintkezésben s a testületi hatóságok tanácskozásaiban is bármely tetszés szerinti nyelv alkalmazható.

Az állam nemzetközi jogi kötelessége itt sem szorítható kizárólag arra, hogy a maga, saját szervei által, ne korlátozza a tetszés szerinti nyelv használatát, hanem szükségképen arra is kiterjed, hogy ezt a szabadságot magánszemélyek esetleges támadásaival szemben is biztosítsa.

A Litvániából száműzött lengyelek bizottságának már említett beadványa az iránt is panaszt emelt a Nemzetek Szövetsége előtt, hogy a litván kormány megengedi a lengyelnyelvű isteni tiszteleteknek bizonyos egyének által való következetes megzavarását s eltűri annak megakadályozását, hogy a hívek a kovnoi kath. templomban lengyelül imádkozhassanak. A litván kormány válaszában annak a kijelentésére szorítkozott, hogy a kovnoi templomban a lengyel nyelv használata sem az egyházi, sem a polgári hatóságok részéről sohasem volt megtiltva. Azt elismerte ugyan, hogy rendezavarások voltak, de ezt szerinte a lengyel propaganda idézte elő. Az előadói jelentés annak a reményének adott kifejezést, hogy a litván kormány érvényesíteni fogja befolyását s nem engedi a templomot a különböző felekezetek közötti küzdelem színterévé válni.⁶

Kifejezetten biztosítják a kisebbségi szerződések bármely nyelv szabad használatának jogát a *sajtó útján történő vagy bárminő közzététel terén*. Ez a rendelkezés nem a sajtószabadságot biztosítja; nem a közlés tartalmának, csak a közlés nyelvének megállapítása az, melyre a szabadság vonatkozik. Abból, hogy a kisebbségi szerződések értelmében „a kisebbséghez tartozók jogilag és ténylegesen ugyanazt a bánásmódot és ugyanazokat a biztosítékokat élvezik, mint a többi állampolgárok”, szükségképen folyik az egyenlő elbánás kötelezettsége a többségi és a kisebbségi nyelvű sajtóval szemben; de, hogy ezek az egyenlően megállapított és egyenlően érvényesített szabályok mennyiben korlátozhatják a sajtószabadságot, arra nézve a nemzetközi kisebbségi jog nem tartalmaz rendelkezéseket.

A közlés nyelvének szabad megállapítása elsősorban a sajtót, vagyis a nyomtatás útján való közlést illetőleg biztosítatik, úgy az időszaki nyomtatványokra: lapokra, folyóiratokra, mint bármely más nyomtatványra: könyvekre, röpcédulákra, képes ábrázo-

⁸ Société des Nations. Journ. Off. .VI. Année. 1925. 866. lap.

lásokra stb. vonatkozólag» Másodszer érvényes minden más természetű publikálásra is, tehát az írógéppel, litográfiával és minden egyéb technikai eszközzel való sokszorosításra; biztosítja a tetszés szerinti nyelvű gramfonlemezek használatát s amennyiben a fennálló jogszabályok a rádióközlés szabadságát magánosoknak is megadják, a rádióközlés nyelvének tetszés szerinti megállapítását is» A szabadság elve ezen a ponton is kizár minden természetű állami beavatkozást, tehát nemcsak a kifejezett és egyenes tilalmat, hanem minden olyan rendelkezést is, mely a publikálást a közlemény nyelvére tekintettel — pl. külön adók, a közlésnek bizonyos területekre vagy bizonyos időre való korlátozása útján — közvetlen vagy közvetett hátrányokkal sújtaná» Magától értődik, hogy a közlés nyelvének szabadsága azáltal sem korlátozható, hogy a szövegnek egészben vagy kivonatosan az állam hivatalos nyelvén való egyidejű közzététele is kötelezővé tétetik»

A *nyilvános gyűlésekre* vonatkozó rendelkezés a nyelvhasználat szabadságát szintén egy szabadságjoggal: a gyülekezési szabadsággal kapcsolatosan biztosítja, itt is azonban, mint a sajtónál, anélkül, hogy magát „az alapszabadságjogot” biztosítaná» A gyülekezési jog mikénti szabályozására nemzetközi megkötés csak annyiban van, hogy az egyenlő elbánás elve természetesen itt is biztosítandó» Különbözik csak a gyűlés nyelve az, melynek megállapítására a kisebbségi szerződések jogot adnak» Ez a jog itt is teljes és korlátlan szabadságot jelent. Jogellenes volna pl. az a rendelkezés, mely a kisebbségi nyelven tartott nyilvános gyűléseket meghatározott napokra korlátozná vagy úgy intézkednék, hogy csak a kisebbséghez tartozók által bizonyos nagyobb arányban lakott területeken szabad kisebbségi nyelvű nyilvános gyűléseket tartani» Nem korlátozható a kisebbségi nyelvek használata az állami ellenőrzés szempontjára való hivatkozással sem. Legfeljebb az írható elő, hogy a gyűléseken használandó nyelvek előre bejelentendők s hogy az ú» n» kisebbségi nyelvek használata bizonyos idővel előbb jelentendő be, hogy ez által az illető nyelven értő hatósági közeg kiküldetése biztosítható legyen. A hatósági közeg jelenléte nem teszi a gyűlést a szó technikus értelmében vett hatóság előtti aktussá s így az itteni nyelvhasználat feltétlenül a magánnyelvhasználat terén biztosított abszolút szabadság alá esik.

Természetes, hogy az államnak a tetszés szerinti nyelv szabad használatát a magánosok esetleges támadásaival szemben itt is biztosítani kell.

Míg az eddig tárgyalt rendelkezések a kisebbségekhez tartozó egyes egyének részére biztosítják a tetszésszerű nyelvi használatának szabadságát, addig a következő cikk a *kisebbségi intézményekre* vonatkozólag állapítja meg ezt a jogot.

Az általános kisebbségi szerződések a kisebbségi *egyesületek alakításának jogát* nem biztosítják kifejezetten;⁷ de az egyenlő elbánás elvéből folyik, hogy a kisebbséghez tartozók az általános egyesületi jog szabályai szerint alakíthatnak egyesületeket; az viszont az egyesülési jog általános elveiből következik, hogy az egyesület nyelvét az alapszabályok szabadon állapíthatják meg, így — ha *expressis verbis* nincs is szabályozva a kérdés — mindenestre nemzetközi jogellenes volna a kisebbségi nyelvű egyesületek alakítását megtiltani.

Egyes kisebbségi intézmények létesítésének jogát a szerződések már kifejezetten is biztosítják. Eszerint a kisebbségekhez tartozó állampolgároknak a többi állampolgárokkal „azonos joguk van jótékonyági, vallási vagy szociális intézményeket, iskolákat és más nevelőintézeteket létesíteni, igazgatni és azokra felügyelni, azzal a joggal, hogy azokban saját nyelvüket szabadon használhatják”. Ez a rendelkezés egyrészt az autonómiát biztosítja az érdekelt kisebbségeknek az általuk — akár egy vagy egyes kisebbségi állampolgárok, akár a polgárok egyesületei által — alakított kisebbségi intézményekre vonatkozólag, másrészt biztosítja ez intézményeken belül az illető kisebbségi — tehát itt már nem bármely tetszésszerű — nyelv szabad használatát. A rendelkezés jótékonyági, vallási vagy szociális intézményekről, iskolákról és más nevelőintézetekről szól. Mivel ez a felsorolás azt az általános tételt követi, hogy a kisebbséghez tartozók jogilag és ténylegesen ugyanazt a bánásmódot és ugyanazokat a biztosítékokat élvezik, mint a többi állampolgárok, kétségtelen, hogy e rendelkezés az általános elvet a nagyobb nyomtaték okáért csak külön kiemeli a felsorolt kategóriákba tartozó intézményekre vonatkozólag és semmiképpen sem jelenti az erősen hangsúlyozott általános elv megszorítását s az illető kategóriákra való korlátozását. Ez világos kifejezésre jut az angol eredeti szövegből, mely az azonos jogokat „különösen” („in particular”) biztosítja a felsorolt intézmények alapítása és igazgatása tekintetében. Úgy, hogy nemcsak a kisebbségi jog szelleméből, hanem nézetem

⁷ A felsősziléziai speciális egyezmény *expressis verbis* biztosítja ezt a jogot (78. cikk).

szerint a szóbanforgó cikk helyesen értelmezett szövegéből is következik, hogy a kisebbségek minden törvénnyel és közérkölcscsel nem ellenkező célra alakíthatnak intézményeket s következik az is, hogy ez intézményeken belül saját nyelvüket is szabadon használhatják.

Ezt azért kell különös nyomatékkal hangsúlyozni, mert a szerződés exemplifikatív felsorolása a kisebbségi jogok biztosítása szempontjából nem mondható szerencsésnek. Kétségtelen, hogy a kisebbségekre nézve a jótékonysági és szociális intézmények alakíthatásának s annak is van bizonyos jelentősége, hogy ez intézményeken belül a kisebbségi nyelvek szabadon használhatók; de mégis feltűnő, hogy e felsorolás az iskolák és más nevelőintézetek mellett nem emeli ki külön a kisebbség egyéb természetű kulturális intézményeit. Nagy tévedés volna a felsorolás e hiányosságából azt a következtetést vonni le, hogy a szerződések a kisebbségi nyelvek szabad használatát csak a jótékonysági és szociális intézményeken belül akarják biztosítani s nem statuálnak nemzetközi jogi kötelezettséget az iskolák és más nevelőintézetek kategóriájába nem vonható kulturális intézmények tekintetében is. Hiszen a kisebbségi nyelvek szabad használatának éppen ez intézményekre vonatkozólag van fontossága.

A kisebbségeknek joguk van nyelvüket az általuk alapított és vezetett tudományos és irodalmi intézetekben, színházakban, nyilvános könyvtárakban és múzeumokban is szabadon használni. E tételnek a tudományos és irodalmi intézetre és általánosabb hatása miatt főleg a színházakra vonatkozólag különös jelentősége van. Semmiképen nem korlátozható, hogy a kisebbség az általa alapított színházakban saját nyelvén tartson előadásokat, E tekintetben is a szabadságot az államnak nemcsak magának kell tiszteletben tartani: kötelessége az ilyen előadások magánosok által való megzavarását is megakadályozni.

A Németországi Lengyelek Egyesülete 1929 április 30-án táviratban s május 8-án levélben emelt a Nemzetek Szövetségénél panaszt a miatt, hogy az oppelni városi színházban a Halka című operának egy lengyel társaság által történt előadásán az erkélyről bűzbombákat dobáltak le, a színház előtt nagy tömeg kiabált és fütyült, a kijáratoknál a közönséget és a színészeket megtámadták és bántalmazták. A német kormány válaszában elismerte, hogy az előadott események, részben legalább csakugyan megtörténtek, de közölte egyszersmind, hogy a maga részéről minden lehetőt megtett

a felelőtlen elemek által előidézett sajnálatos események elintézésére. Illetékes szervei a lengyel hatóságok előtt *azonnal* sajnálkozásuknak adtak kifejezést s megígérték, hogy a bűnösökkel szemben megfelelő megtorlást fog alkalmaztatni. Az oppelni rendőrség elnökét három napon belül ideiglenesen nyugdíjazták, két rendőrfőnököt fegyelmileg megbüntettek s mindazok ellen, kiket a tüntetésekben való részvétel gyanúja terhelt, haladéktalanul büntető eljárás tétetett folyamatba.

A Tanács az előadónak, a japán *Adatci-nak* javaslatára a német kormány előterjesztését tudomásul vette s annak a reményének adott kifejezést, hogy jövőre a sajnálatos incidensek *nem* fognak megisméltódni s hogy a kisebbség számára biztosítva lesz a lengyel kultúra minden irányú megnyilvánulásának szabad élvezete.⁸

Az iskolákra vonatkozó rendelkezés nem szorítkozik kizárólag a népiskolákra, hanem az összes típusú iskolákra kiterjed. Az ilyen kisebbségi nyelvű iskolák a magániskolák jellegével bírnak, nyilvánossági joguk és egész jogállásuk az azokra vonatkozó jogszabályok szerint igazodik.

Mintegy átmenetet alkot a magánnyelvhasználat és a hatóság előtti nyelvhasználat közt az állami közüzemekkel, különösen a vasúttal és postával kapcsolatos nyelvhasználat ügye. Evidens, hogy a közönségnek a vasúti és postai közegekkel való érintkezésére nem lehet minden további nélkül a hatóságok előtti nyelvhasználat szabályait alkalmazni, mert a hatóság ebben a vonatkozásban csak az állami impérium gyakorlására hivatott szerveket jelenti. Az állami közüzemek, még azok is, melyek nem pénzügyi, hanem katonai, közbiztonsági vagy közgazdasági célok biztosítására törek-szenek, lényegükben üzleti vállalkozások; amiből az következne, hogy rájuk a nyelvhasználatnak az üzleti forgalomra megállapított szabályai volnának alkalmazandók. Ennek viszont ellentmond ez üzemek speciális jellege, különösen az, hogy e vállalatok monopolisztikus helyzetet élveznek, így nem volna helyes, ha az állam, mint a vállalat tulajdonosa az üzem nyelvét tetszése szerint állapíthatná meg s azokban az állam hivatalos nyelvét kizárólag alkalmazhatná.

A kérdést az állam előtti egyenlőség elvéből kiindulva kell megoldani, mely az állam részéről való jogilag és ténylegesen egyenlő elbánás köteleességét ezekre a monopóliumot élvező üzemekre

⁸ Société des Nations. Journ. Off. X. année. 1929. 1690. lap.

vonatközólag is magában foglalja. Ebból az elvból pedig az következik, hogy az államnak egyenlő mértékben kell biztosítani a kisebbségekhez tartozó állampolgárok számára is ez üzemek igénybevételének lehetőségét. Az, hogy ez üzemek nyelve az állam hivatalos nyelve legyen, egészen természetes, de e mellett biztosítani kell a kisebbségi nyelvek használatát is abban a mértékben, amely ez üzemeknek a kisebbségekhez tartozók részéről való akadálytalan igénybevételét lehetővé teszi.

A posta-, távírda- és távbeszélőüzem magánszemélyek egymás-közötti érintkezését közvetíti s így természetes, hogy a postai küldemények és táviratok szövegére, valamint a távbeszélőn alkalmazott nyelvre a magánérintkezésre megállapított abszolút szabadság érvényes. A postai küldemények és a távirat címzése már a postai közegeknek szól s ennél — éppen úgy, mint a közegekkel való élıszóbeli érintkezésben — azt kell föltétlenül biztosítani, hogy a kisebbségi nyelv használata miatt a küldemények a forgalomból ne zárassanak ki, illetóleg a kisebbségi nyelvet használó felek emiatt ne utasíttassanak el.

Ugyanez a helyzet a vasút szempontjából is. A közegeknek itt is biztosítani kell a kisebbségi nyelvet használó közönség számára is a vasút használatának azonos lehetőségét, természetesen itt sem lévén semmi akadály a annak, hogy a közegek elsősorban az állam hivatalos nyelvének használatára köteleztessenek,

A Nemzetek Szövetsége Tanácsát két ízben is foglalkoztatta a vasúti közegek által alkalmazott nyelvre vonatkozó panasz. A Litvánia-ból számúzótt lengyelek már többször említett panasz a államvasutak igazgatóságának azt a rendeletét is kifogásolta, mely az alkalmazottaknak megtiltotta, hogy az utasokkal való érintkezésben más nyelvet, mint az állam hivatalos nyelvét használják. A litván kormány által adott felvilágosítás szerint a rendelet csak azt teszi kötelezővé, hogy az alkalmazottak az utasokat élıször litván nyelven szólítsák meg s csak akkor használjanak más nyelvet, ha az utas ezt a nyelvet nem érti. Az élıadó javasolta e felvilágosítás tudomásulvételét, mert hiszen a rendelet a kisebbségi nyelvek használatát nem tiltja el.⁹

A másik panaszt a Németországi Lengyelek Egyesülete adta be 1928 október 28-án, élıadva, hogy a mikultschüti vasúti állomás

⁹ Journ. Off. VI. année. 1925. 866-867. lap.

Widlok nevű alkalmazottja — bár lengyelül tud — két ízben is megtagadta a lengyel nyelven kért vasúti jegy kiadását s a jegyet csak akkor szolgáltatotta ki, mikor a kérést német nyelven megismételték. A német kormány válaszában bejelentette, hogy bár az előadott konkrét adatok helyességét kénytelen kétségbe vonni, a szóbanforgó vasúti alkalmazottat ennek dacára a mikultschützi állomásról elhelyeztette. A Tanács az előadó (Adatci) javaslatára ezt a felvilágosítást tudomásul vette.¹⁰

DER FREIE GEBRAUCH DER MINDERHEITSSPRACHEN IM PRIVATLEBEN NACH DEN MINDERHEITSVETRÄGEN.

Die Minderheitsverträge gewährleisten den freien Gebrauch irgendeiner Sprache im Privat- oder Geschäftsverkehr, in Angelegenheiten der Religion, der Presse oder irgend welcher Art von Veröffentlichungen, bzw. in öffentlichen Versammlungen.

Im *Privatverkehr* bedeutet der freie Gebrauch, dass die Einzelnen unter sich über jede Frage und wo immer sprechend, die beliebige Sprache verwenden dürfen. Das Recht des freien Gebrauchs ist also nicht nur in Privatwohnungen, sondern auch auf offenen Strassen und Plätzen, in öffentlichen Gebäuden und sogar in Amtsgebäuden gewährleistet, insoweit dort der Privatverkehr unter Einzelnen überhaupt möglich und gestattet ist. Es sind auch die Schüler im Schulgebäude berechtigt, während der Ruhepause, jede beliebige Sprache zu sprechen.

Im *Geschäftsverkehr* besteht das Recht des freien Sprachgebrauchs nicht nur im mündlichen und schriftlichen Verkehr mit den Kundschaften, sondern in jeder Beziehung, so hinsichtlich der Aufschriften im Geschäftsgebäude, in Auslagen, auf den Erzeugnissen in Geschäftsrundschreiben und Reklamzetteln. Es besteht auch hinsichtlich der Firma und der Geschäftsbücher.

In den Angelegenheiten der *Religion* ist die Sprache des Privat- und öffentlichen Gottesdienstes, der religiösen Zusammenkünfte und auch die der kirchlichen Administration frei zu bestimmen.

Hinsichtlich der *Veröffentlichungen* bezieht sich die Freiheit der Sprache einerseits auf alle Drucksachenarten, welche die Presse

¹⁰ Journ. Off. X. année. 1929. 556. és 765-766. lap.

erzeugt (Zeitungen, Zeitschriften, Bücher, Broschüren, Zetteln etc.) andererseits auf jegliche Art der Vervielfältigung, Z. B. durch Schreibmaschinen und Lithographieren. Sie gewährleistet den freien Gebrauch einer beliebigen Sprache auch hinsichtlich der Gramofoné.

In Bezug auf *öffentliche Versammlungen* kann die Freiheit der Sprache auch aus Rücksichten auf die staatliche Aufsicht nicht beschränkt werden. Die Freiheit verbietet eine Beschränkung nicht nur seitens der staatlichen Organe, sondern macht es zur Pflicht des Staates, die Beschränkungen auch seitens der, Privatpersonen zu verbieten und zu verhindern.

Die Verträge gewährleisten den freien Gebrauch der Minderheitssprachen auch in gewissen von den Minderheiten gegründeten und geleiteten Institutionen. Sie nennen ausdrücklich nur die wohlthätigen religiösen, socialen Institute, die Schulen und andere Erziehungsanstalten, es folgt aber aus dem allgemeinen Prinzip der Gleichberechtigung dass die zu den Minderheiten gehörigen Personen im Rahmen der Paritätsgesetze auch andere Institutionen gründen, und in diesen ihre Sprache gebrauchen dürfen, so in wissenschaftlichen Institutionen, in Theatern etc.

Die Frage des *Sprachgebrauches* im Eisenbahn-, Post-, Telegraph- und Telefonbetrieb, überhaupt *in staatlichen öffentlichen Betrieben* bildet gewissermassen den Übergang zur Frage des amtlichen Gebrauches der Minderheitssprachen. Die Minderheitsverträge regeln zwar diese Frage nicht ausdrücklich, aber aus der Pflicht der gleichen Behandlung, welche die Verträge als allgemeines Prinzip vorschreiben, folgt auch die Pflicht, den Gebrauch der Minderheitssprachen so zu gestalten und zu gewährleisten, dass die zu den Minderheiten Gehörigen in der Inanspruchnahme dieser Betriebe aus sprachlichen Schwierigkeiten nicht gehindert seien.